

Considerații privind un complex aparținând culturii Boian descoperit în necropola de la Sultana-*Malu Roșu*, jud. Călărași

Vasile OPRIȘ*
Adrian BĂLĂȘESCU*
Cătălin LAZĂR*

Abstract: During the archaeological campaign of 2012 in the area of the Sultana-Malu Roșu cemetery, Mănăstirea commune, Călărași County, a large pit (C3/2012) was discovered. What caught our attention in particular was the stratigraphic relation and also the unusual size of the pit as compared to other complexes discovered in necropolis. Pit contained pottery, animal and human bones, burnt clay fragments, flint and polished stone artefacts. From the chrono-cultural point of view C3/2012 belongs to Vidra phase of the Boian culture. Contextual observations and complex analysis of ceramics, bone and lithic material from the filling of the pit allowed us to extract information regarding the chrono-cultural placement and functionality of the pit mentioned above.

Rezumat: În timpul campaniei arheologice din anul 2012, în perimetrul necropolei de la Sultana-Malu Roșu, comuna Mănăstirea, jud. Călărași, a fost descoperită o groapă de mari dimensiuni (C3/2012). Ceea ce ne-a atras atenția în mod deosebit au fost relațiile stratigrafice precum și dimensiunile neobișnuite ale gropii, comparativ cu alte complexe descoperite în necropolă. Groapa conținea ceramică, oase de animale și umane, fragmente de chirpici ars, utilaj de piatră șlefuită și silex. Din punct de vedere crono-cultural C3/2012 aparține fazei Vidra a culturii Boian. Observațiile contextuale și analiza complexă a ceramicii, a faunei și a materialului litic din umplutura gropii ne-au permis să punctăm o serie de informații privind încadrarea crono-culturală și funcționalitatea gropii amintite.

Keywords: Eneolithic, Boian culture, necropolis, pit, pottery, animal and human bones.

Cuvinte cheie: eneolitic, cultura Boian, necropolă, groapă, ceramică, oase de animale și umane.

◆ Introducere

Situl arheologic Sultana-*Malu Roșu* se află în sud-estul României, la cca. 7 km de Dunăre. Din punct de vedere administrativ acesta se află pe teritoriul comunei Mănăstirea, județul Călărași (fig. 1). El este alcătuit dintr-o așezare de tip *tell* și necropola corespunzătoare, bine cunoscute datorită mai ales cercetărilor din ultimii ani (R. Andreescu, C. Lazăr 2008; C. Lazăr *et alii* 2008, 2009, 2012; R. Andreescu *et alii* 2011).

Necropola eneolitică este amplasată pe terasa înaltă a lacului Mostiștea, la 150 m (± 1 m) vest de *tell*-ul gumelnițean de la Sultana-*Malu Roșu* și 320 m (± 1 m) est de așezarea plană de la Sultana-*Ghețarie*, atribuită culturii Boian. Din punct de vedere crono-cultural, spațiul funerar a fost utilizat de comunitățile din ambele așezări menționate anterior, fapt demonstrat atât de unele dintre obiectele de inventar funerar, cât și de datele radiocarbon AMS, ce indică un interval cuprins între 5071 – 4450 cal. BC (probabilitate 91,8% - 95,4%). Din punct de vedere cultural-istoric aceasta înseamnă că necropola a fost utilizată de către comunitățile culturii Gumelnița, fazele A1 și A2, precum și de cele din fazele Vidra și Spanțov ale culturii Boian (C. Lazăr *et alii* 2012).

Până în prezent, în perimetrul necropolei au fost cercetate 67 de morminte de inhumație¹, la care se adaugă o serie de gropi, în număr de peste 30. Acestea, din punct de vedere crono-cultural, aparțin unor etape diferite (eneolitic, sec. IV p. Chr., cultura Dridu, perioada contemporană). Cele mai multe aparțin perioadei eneolitice, mai precis culturilor Boian și Gumelnița, fiind caracterizate, în general, de dimensiuni reduse și materiale arheologice specifice celor două culturi. Despre unul dintre

* Muzeul Național de Istorie a României, Calea Victoriei, 12, sector 3, cod poștal 030026, București; vasileieopris@yahoo.com; abalasescu2005@yahoo.fr; aclitara@yahoo.com

¹ Dintre acestea, majoritatea aparțin perioadei eneolitice, doar unul dintre morminte putând fi atribuit epocii bronzului (M41), pe baza vasului ceramic din inventarul funerar (R. Andreescu *et alii* 2012; C. Lazăr *et alii* 2012).

aceste complexe eneolitice, care prin dimensiuni se diferențiază de celelalte gropi cercetate până în prezent, ne vom ocupa în cadrul prezentului studiu. De asemenea, prin relațiile stratigrafice surprinse, acest complex vine să aducă unele lămuriri suplimentare privind modul de utilizare a spațiului funerar.

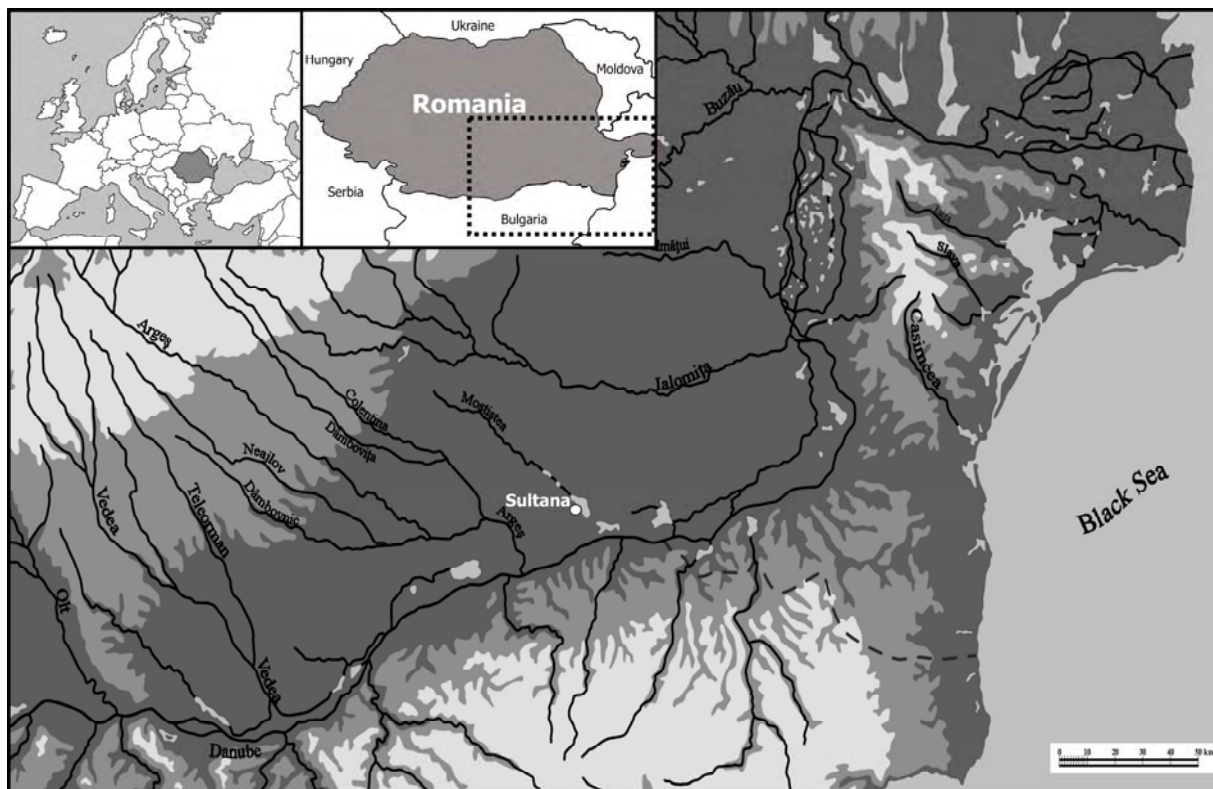

Fig. 1. Localizarea sitului arheologic Sultana-*Malu Roșu*.
Location of Sultana-*Malu Roșu* archaeological site.

◆ Aspecte metodologice

Pentru cercetarea complexului C3/2012 s-a utilizat metoda de săpătură și înregistrare microstratigrafică, prin intermediul unităților stratigrafice (u.s.), la fel ca și în cazul celorlalte complexe din necropolă. Pentru cercetarea complexului și înregistrarea limitelor orizontale și verticale s-au utilizat două microprofile. Trebuie precizat că în identificarea limitelor complexului în teren au fost întâmpinate anumite dificultăți, datorită solului loessoid, precum și bioturbațiilor (C. Haită 2003, p. 102), datorate mai ales activității micromamiferelor. Totodată, având în vedere numărul mare de bioturbații ce afectau perimetrul complexului, s-a decis ca din umplutura gropii să nu fie recoltat sediment pentru cernere. De asemenea, în procesul de recoltare a diverselor materiale arheologice din teren, s-a avut în vedere această situație, motiv pentru care piesele descoperite în astfel de contexte nu au fost incluse în analiza de față.

Planimetria și altimetria au fost realizate cu ajutorul unei stații totale Leica TCR 410, a unei nivele optice Leica NA 724, la care s-a adăugat un receptor GPS GNSS ASHTECH Mobile Mapper 10. Pentru prelucrarea datelor geospațiale, integrarea informațiilor arheologice și realizarea unui suport de gestiune GIS/SIG au fost utilizate programele Inkscape, Global Mapper și Quantum GIS. Toate măsurătorile altimetrice au fost realizate de la un punct zero (P0), a cărui elevație față de nivelul mării este de 45,17 m (C. Lazăr *et alii* 2008, 2009).

Pentru studierea ceramicii din complexul C3/2012 s-a avut în vedere o analiză macroscopică a materialelor, ce a vizat cuantificarea datelor tehnologice, tipologice, contextuale, cantitative și funcționale, conform sistemului definit și aplicat pentru alte complexe din situl Sultana-*Malu Roșu* (T. Ignat *et alii* 2012).

Analizarea materialelor litice s-a realizat din punct de vedere tehnologic și tipologic, dublată de o analiză petrografică a materiilor prime din care au fost confecționate respectivele unelte. Cromatica

pieselor a fost atribuită pe baza culorilor stabilite în Munsell Soil Color Chart. În cazul unora dintre piese, datorită depunerilor de calcar, a fost dificilă stabilirea cromaticii exacte.

Determinările anatomice și taxonomice ale resturilor faunistice au fost realizate cu ajutorul colecțiilor osteologice de referință ale Laboratorului de Arheozoologie din cadrul Centrului Național de Cercetări Pluridisciplinare din Muzeul Național de Istorie a României, dublate de consultarea unor lucrări metodologice pentru mamifere (E. Schmid 1972; R. Barone 1986). Estimarea vârstelor de abataj (de sacrificare) s-a raportat la erupțiile dentare și gradul de epifizare al oaselor (E. Schmid 1972). Pentru stabilirea gradului de uzură dentară s-a apelat la lucrările lui P. Ducos (1968) și A. Grant (1982) pentru bovine, respectiv S. Payne (1973) și D. Helmer (2000) pentru ovicaprine. Măsurătorile resturilor osteologice au fost realizate cu un șubler care prezintă o precizie instrumentală de 1/10 milimetri, în conformitate cu recomandările lui A. von den Driesch (1976).

◆ Contextul descoperirii

Groapa notată C3/2012 a fost descoperită în suprafața Son 1/2012 (40 x 2,5 m), carourile 16 - 18 și caseta C (3 x 2 m), la o altitudine de 44,24 m deasupra nivelului mării, având coordonatele geografice 44° 15' 39.4761" N, respectiv 26° 52' 2.4419" E.

Forma acestui complex era concavă în profil și circulară în plan (fig. 2-4), dimensiunile maxime surprinse în suprafață fiind de 3,44 x 3,18 m. Precizăm de la început că, din cauza unor condiții obiective, nu a fost posibilă cercetarea întregului complex².

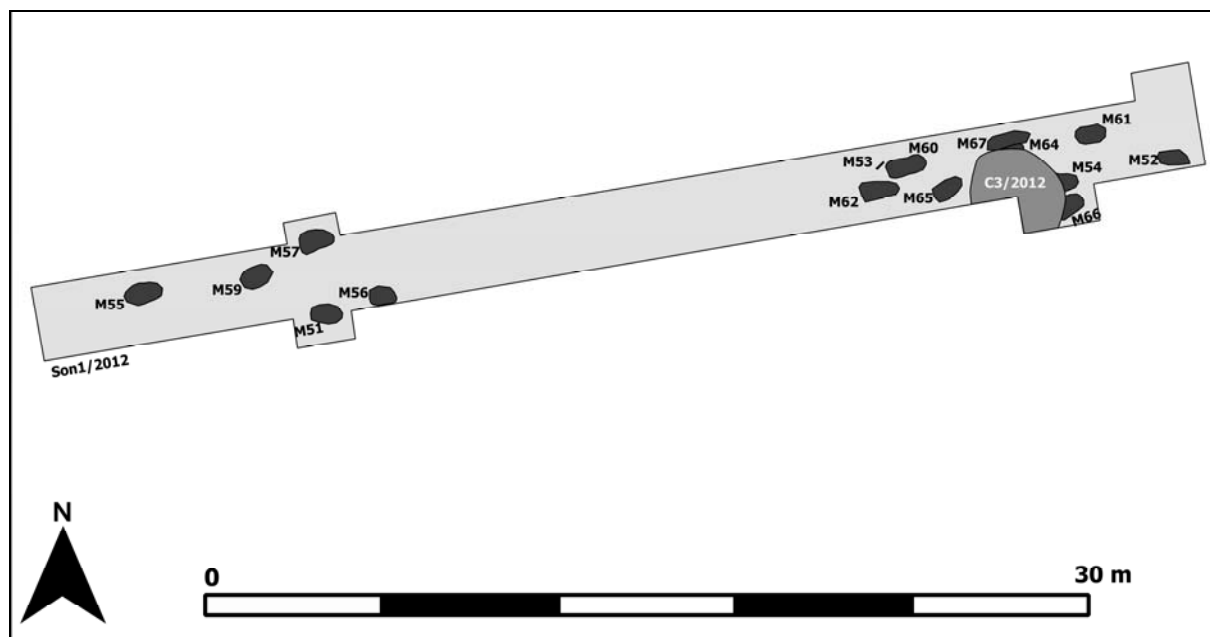

Fig. 2. Suprafața Son 1/2012 și complexe arheologice identificate în aceasta.
The surface Son 1/2012 and the archaeological complexes identified here.

Din perspectivă altimetrică, C3/2012 a fost surprins la o adâncime de 0,20 m față de P0 și coboară până la - 0,77 metri³. Planimetric, groapa avea o suprafață de cca. 5,840 m² la partea inferioară, volumul estimat fiind de cca. 4,4 m³.

² După cum arătam și anterior, pentru cercetarea acestui complex, dar și a mormântului M54, s-a realizat o casetă de 3 x 2 m. La momentul proiectării planimetrice a acesteia, pe baza informațiilor rezultate din desenarea profilului gropii și a formei în plan pe suprafața surprinsă în Son 1/2012, s-a considerat că respectiva casetă va surprinde întregul complex. Din păcate acest lucru nu a fost posibil, groapa continuând și în profilul de est al casei. Pe baza datelor planimetrice înregistrate estimăm că a fost cercetat cca. 80% din complexul C3/2012.

³ Diferența aparentă a cotelor altimetrice, comparativ cu cele publicate anterior, pentru alte complexe din cadrul necropolei (C. Lazăr *et alii* 2008, 2009, 2012), rezultă din zona în care a fost amplasată suprafața de lucru a Son1/2012, adică o zonă mai înaltă decât cele în care am efectuat săpături anterior. Astfel, s-a ajuns la situația ca anumite cote altimetrice, în special cele pentru nivelurile superioare, să fie cu "+" față de P0.

Din punct de vedere stratigrafic, nivelul de săpare al gropii începea cel mai probabil din partea inferioară a u.s. T1002, dar din păcate, limita clară nu a fost surprinsă. Respectiva unitate este suprapusă de u.s. T1001 (un nivel diferențiat cromatic și structural, ce corespunde unei perioade cronologice post-eneolitice) și suprapune u.s. T1003. Limita superioară a gropii a fost surprinsă clar din această unitate (u.s. T1003), acesta fiind nivelul corespunzător secvenței eneolitice, partea inferioară a gropii ajungând până în u.s. T1004 (nivel natural – loess) (fig. 4, 5).

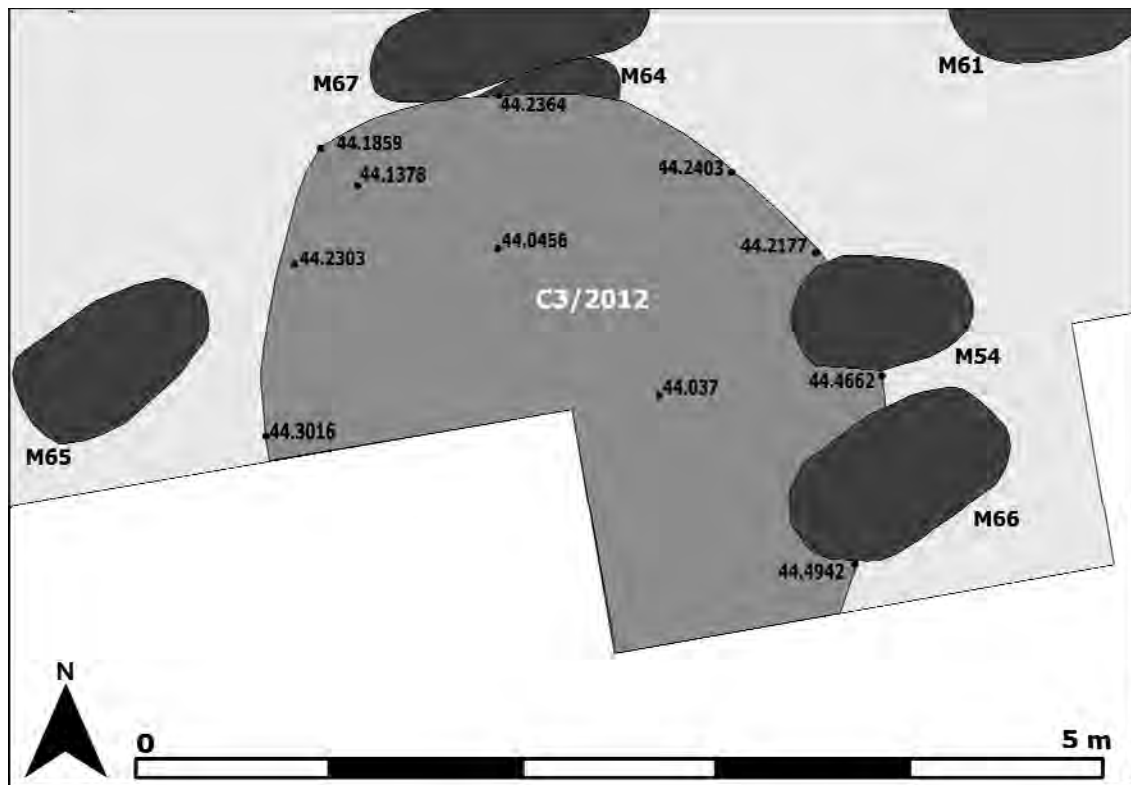

Fig. 3. Planul lui C3/2012 și relația cu celelalte complexe arheologice din zonă.
The plan of C3/2012 and the relationship with others archaeological complexes from area.

În ceea ce privește relația gropii C3/2012 cu alte complexe, situația este deosebit de interesantă. Astfel, complexul în discuție era tăiat de gropile mormintelor M54 (în partea de nord-est) și M66 (în partea de sud-est) (fig. 3). De asemenea, C3/2012 suprapunea partea superioară a gropii mormântului M64, pe care-l deranja parțial, în partea de vest (fig. 3). Relația de anterioritate/posterioritate dintre aceste complexe este reflectată de diagrama stratigrafică a complexului (fig. 5).

Pe baza datelor înregistrate în teren complexul C3/2012 a avut un singur nivel de umplere (u.s. T1139), ce prezintă o compoziție relativ eterogenă, alcătuită din sediment siltic, fin, slab compactat, de culoare cenușie, deranjat de numeroase bioturbații, datorate diverselor animale care sapă galerii.

Complexul C3/2012 prezintă o structură simplă, specifică unei gropii, fără amenajări speciale. Singurul element ce o deosebește de alte gropi cercetate în perimetrul necropolei de la Sultana-*Malu Roșu* sunt dimensiunile, relativ mai mari decât al celorlalte structuri de acest tip.

Inventarul recoltat nu este spectaculos, constând în ceramică fragmentară, piese litice, resturi faunistice, oase umane, bucăți de chirpici ars și mici lentile de cărbune. Pe baza acestuia, în special a materialului ceramic, complexul C3/2012 a fost atribuit fazei Vidra a culturii Boian.

Pentru o prezentare coerentă a acestui complex vom trece în revistă, în continuare, separat, fiecare categorie de materiale arheologice recoltate, urmată de o interpretare a rezultatelor.

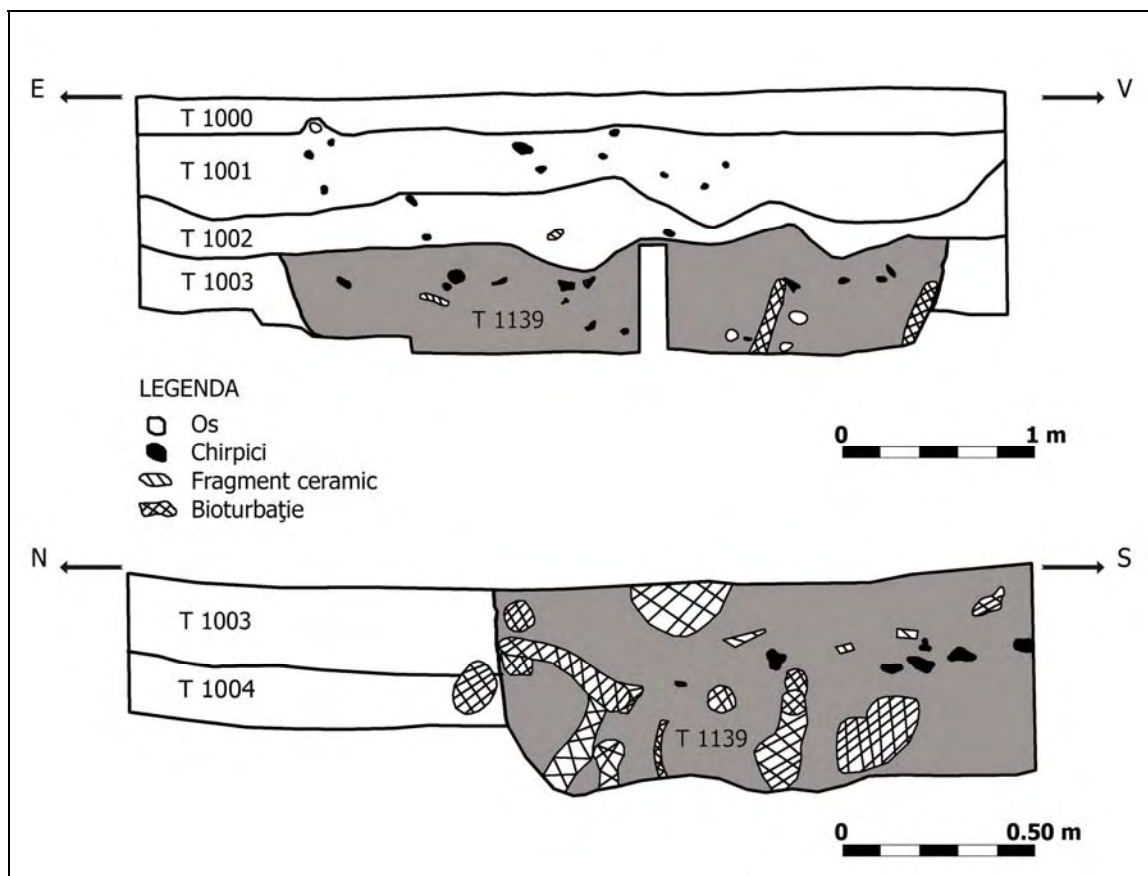

Fig. 4. Complexul C3/2012 – profilul de sud (sus) și cel de est (jos).
The C3/2012 complex – South profile (up) and East profile (down).

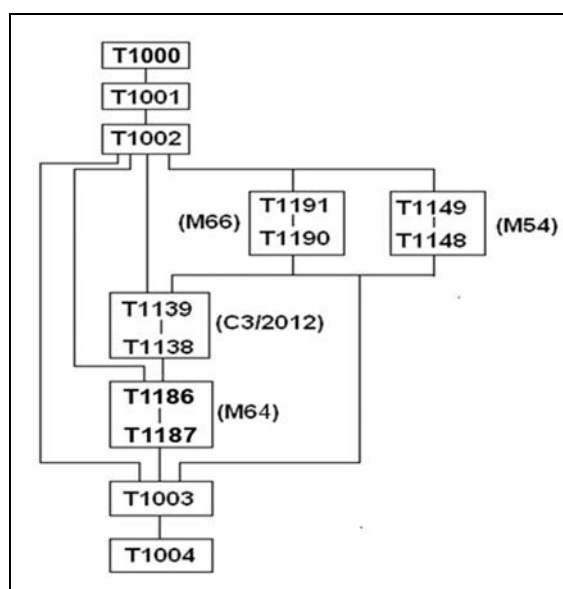

Fig. 5. Diagrama stratigrafică a complexului C3/2012.
The stratigraphic matrix of C3/2012.

◆ Ceramica

Materialul ceramic descoperit în groapa C3/2012 a fost puternic fragmentat. Din punct de vedere cantitativ acesta constă dintr-un număr de 278 de fragmente ceramice, cu o masă totală de 6791 g. Majoritatea fragmentelor ceramice aveau pe suprafețe și în spărturi depuneri carbonatice. Trebuie menționat că fragmentele care au putut fi lipite au fost considerate ca făcând parte din același vas și drept urmare au fost cuantificate ca un singur fragment. Din nefericire, în cadrul lotului analizat nu au fost identificate mai mult de patru fragmente care să poată fi atribuite aceluiași vas. Deși, statistic, putem considera fiecare fragment ceramic ca fiind reprezentantul unui singur individ (ceramic), datorită fragmentarității ridicate vom face referiri în decursul analizei la fragmente și nu la vase ceramice.

Analiza pastei. Pe baza analizei macroscopice au fost identificate tipurile de pastă fină, semifină și grosieră (tab. 1). În general, această împărțire s-a realizat pe criterii ce au vizat în principal mărimea granulelor de degresanți și omogenitatea/eterogenitatea pastei, la care s-au adăugat grosimea pereților și modul de tratare a suprafețelor⁴.

Degresantul majoritar pentru toate categoriile de pastă, este reprezentat de cioburi pisate. Fac excepție două fragmente din pastă fină, în compoziția cărora nu a fost identificat nici un fel de degresant, precum și un fragment din categoria semifină ce avea în pastă pe lângă cioburi pisate și granule de nisip cu diametrul de 1-2 mm. Un fragment din pastă grosieră cu pereți groși de până la 25 mm și cu suprafețe slab netezite avea în compoziție cioburi pisate de dimensiuni mari, cuprinse între 5 și 10 mm (fig. 7/a). De asemenea, la majoritatea fragmentelor analizate ($n = 278$) a fost observată mică pe ambele suprafețe, în slipul de lut fin și în spărturile proaspete. Prezența acesteia poate fi pusă în legătură cu sursa de materie primă utilizată, probabil o sursă aluvială (G. Găță 1994).

	TIP DE PASTĂ			Total
	fină	semifină	grosieră	
Număr de fragmente	39	103	136	278
Procentaj de fragmente	14%	37%	49%	100%

Tab. 1. Repartizarea statistică a categoriilor de pastă.
Statistical distribution of the paste categories.

Realizarea vaselor. Vasele din care provin fragmentele amintite au fost modelate cu mâna. La unele fragmente se poate observa modul de realizare prin metoda colacilor, în rupturile care apar în zona de legătură a lor sau când aceștia sunt vizibili în secțiunea fragmentelor. În alte situații aceste elemente, care indică tehnica modelării colacilor, nu apar în rupturi, fapt ce demonstrează ori o plasticitate foarte bună a lutului folosit, ori că au fost utilizate alte metode de realizare a vaselor, precum modelarea dintr-o singură bucată de lut, prin tăiere, ciupire sau adaos de material (L. Thissen 2012, p. 9).

Toate bazele de vase descoperite ($n = 15$) sunt drepte și cel mai probabil au servit ca suport pentru ridicarea pereților vaselor. Nu au fost identificate urme de rogojină sau alte materiale. Una dintre baze prezintă o perforație centrală realizată după uscarea lutului, dar înaintea procesului de ardere (fig.6/k). Nu au fost identificate vase cu picior, picioare de la vase de acest tip sau zone de legătură între vas și picior, deși acest tip este bine documentat în faza Vidra a culturii Boian (D. Berciu 1961, p. 392; E. Comșa 1974, p. 108-109).

Buzele ($n = 42$) sunt de obicei rotunjite la toate tipurile de vase, indiferent de categoria de pastă. Există însă și cazuri de buze tăiate drept sau oblic. De exemplu un număr de patru fragmente din pastă fină au buza tăiată drept și prezintă creștături (fig. 6/c).

Tratarea suprafețelor. S-a putut observa că după realizarea primară a vaselor, pe baza datelor furnizate de fragmentele analizate, a existat un proces de netezire, sub diferite forme, pe ambele suprafețe. Tratarea diferențiată a suprafețelor este în strânsă legătură cu forma vasului și tipul de

⁴ Ne referim la fragmentele cu pereți subțiri, pe care le-am încadrat în categoria de pastă fină, chiar dacă mărimea granulelor de degresant depășea 1 mm (nu mai mare de 1,5 mm).

decor ce urma să fie executat, care la rândul lor sunt în relație cu tipul de pastă din care a fost confecționat.

Datorită depunerilor carbonatice, din nefericire, pentru puține fragmente s-a reușit identificarea modului de tratare a suprafețelor.

Astfel, pentru cele din pastă fină, partea interioară este atent netezită, iar cea exterioară este lustruită în tehnica canelurilor orizontale, verticale sau/și "în zig zag".

Fragmentele din pastă semifină sunt doar netezite pe ambele suprafețe, iar unele dintre ele prezintă la exterior decor plastic, sub forma barbotinei organizată în vârci orizontale. Un singur fragment este decorat prin tehnica inciziei și a impresiunilor (fig. 6/d).

Toate fragmentele din pastă grosieră sunt slab netezite la interior, astfel încât se pot observa cioburile pisate din pastă. La exterior netezirea este mai bine sau mai puțin executată, în funcție de decorul ce urma a fi aplicat. Fragmentele nedecorate, cât și cele cu decor plastic, sub forma barbotinei organizată în vârci orizontale sau cu brăuri alveolare sub buză, sunt insuficient netezite la exterior (fig. 7/b-i).

La toate vasele care prezintă decor excizat ($n = 20$) a fost observat un slip din lut fin, aplicat pe suprafața exterioară (fig. 8/a-e). Acesta avea o grosime de 1-2 mm și apare atât pe fragmentele din pastă semifină, cât și pe cele din pastă grosieră. De asemenea, acest slip a mai putut fi observat pe un singur fragment, realizat din pastă semifină, care însă nu avea decor excizat, fiind decorat în tehnica inciziei și a impresiunilor (fig. 6/d). Astfel, pentru lotul ceramic analizat, putem considera că prezența slipului exterior este strict legată de decorarea ulterioară a vasului.

Arderea. În funcție de distribuția culorilor roșu, cărămiziu, brun, gri și negru în secțiunea pereților fragmentelor ceramice am identificat tipurile de ardere *oxidant complet (OC)*, *oxidant incomplet (OI)*, *reducător complet (RC)* și *reducător incomplet (RI)* (T. Ignat et alii 2012, p. 106). Din punct de vedere statistic (tab. 2) s-a putut observa că ponderea cea mai mare o reprezentau fragmentele arse oxidant incomplet (32% – $n = 89$), respectiv cele arse reducător complet (35% – $n = 98$).

	TIP DE ARDERE				Total
	OC	OI	RC	RI	
Număr de fragmente	34	89	98	57	278
Procentaj de fragmente	12%	32%	35%	21%	100%

Tab. 2. Repartizarea statistică a tipurilor de ardere.
Statistical distribution of the combustion types.

O primă concluzie care se desprinde, pe baza acestui criteriu de analiză, este aceea că majoritatea fragmentelor prezintă o ardere neuniformă. La suprafața fragmentelor apar, adesea, pete roșii, mai ales la cele de culoare neagră sau cenușie, respectiv pete negre/brune pe cele de culoare roșie/cărămizie. Datorită acestui fapt, este dificil de precizat dacă tipul de ardere specific unui fragment este caracteristic pentru întregul vas din care a provenit sau nu.

Raportat la categoriile de pastă, toate fragmentele din pastă fină au fost arse *RC* sau *RI*, cu diferite nuanțe de brun sau gri la marginile secțiunii. Aceste diferențe cromatice pot fi puse în legătură cu mediul de răcire al vaselor, indicând dacă acest proces s-a realizat în mediu deschis sau închis (O. Rye 1981, p. 118). La fragmentele din pastă semifină și grosieră nu s-au putut identifica tipuri de ardere „preferențiale”. Astfel, pentru 82% din totalul fragmentelor, secțiunea este de culoare neagră sau miezul este negru și bine delimitat de margini, indicând o ardere într-un mediu reducător (O. Rye 1981, p. 116).

În general, pe baza datelor decelate, se poate conchide că procesul de ardere a implicat temperaturi joase pentru majoritatea fragmentelor analizate. Acestea nu au fost supuse unor analize de laborator care să confirme această ipoteză, însă arderea neuniformă a miezului și friabilitatea la contactul cu apa sunt indicatori ai acestei ipoteze.

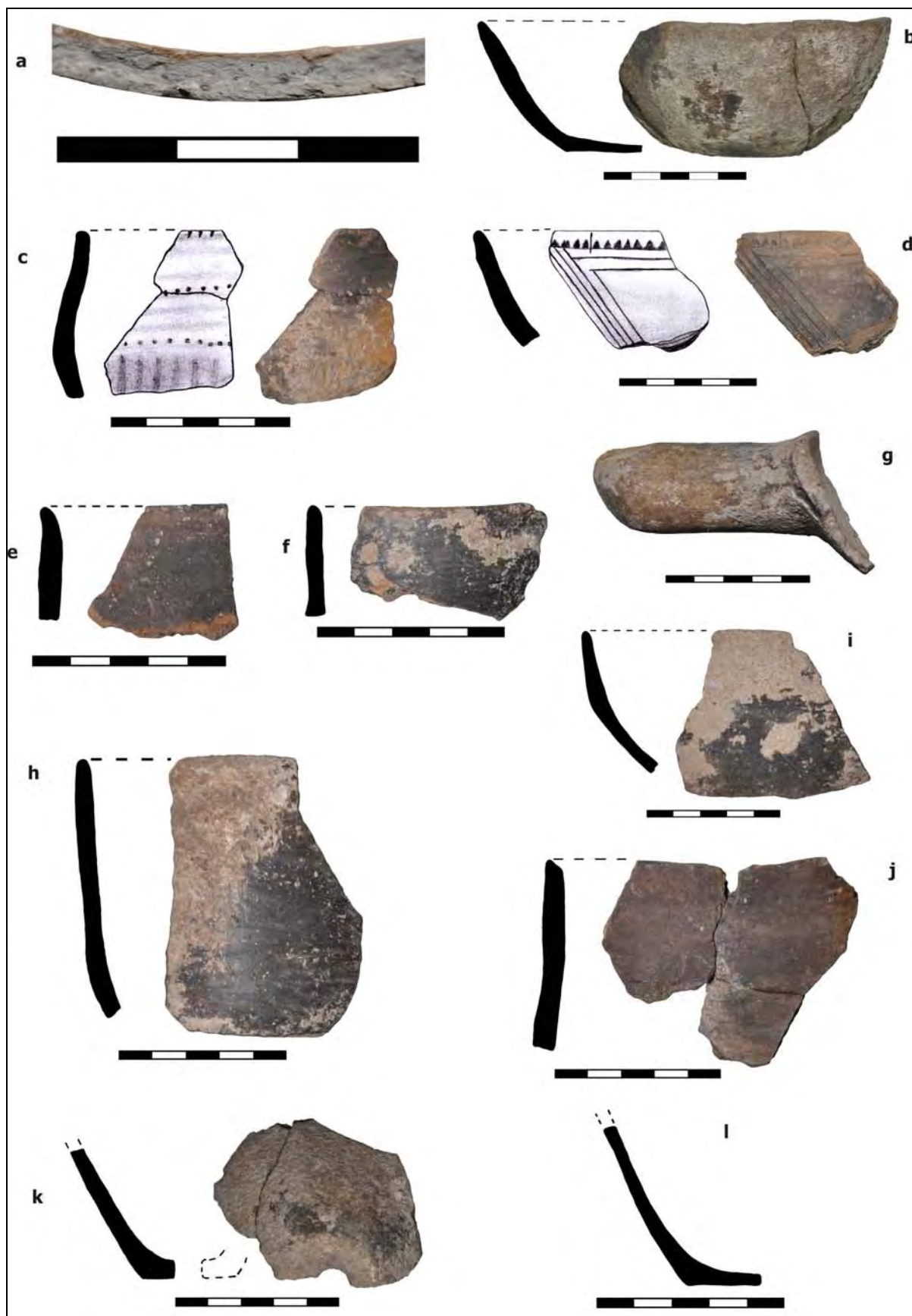

Fig. 6. Fragmente ceramice din complexul C3/2012. Scară în centimetri.
Ceramic fragments from C3/2012 complexe. Scale in centimeters.

Tipologia formelor și a decorului. Fragmentaritatea ridicată a lotului provenit din C3/2012 reprezintă principalul inconvenient în stabilirea formelor ceramice. Din păcate, din tot lotul s-a reușit obținerea unui singur profil întreg (fig. 6/a). În aceste circumstanțe, a fost necesar să luăm în considerare toate fragmentele care prezentau caracteristici ce pot delimita forma vasului din care au provenit, încadrarea propusă, pentru una sau alta dintre categoriile de forme, nefiind una ce poate fi absolutizată. Încercând o împărțire cât mai verosimilă, având în vedere și lotul de fragmente redus, în cadrul căruia reprezentativitatea diverselor elemente constructive nu este una optimă, am decis să analizăm doar fragmentele de buze. Nu am putut introduce criteriile de genul „forme închise/deschise” (L. Thissen 2012, p. 13-14) sau „vase tronconice/bitronconice” (T. Ignat *et alii* 2012, p. 105), deoarece cea mai mare parte dintre fragmente proveneau de la vase cu corp și/sau gât cilindric. Raportat tot la acest aspect, a fost necesară excluderea bazelor din categoria fragmentelor reprezentative pentru formă. Astfel, din cele 15 baze identificate, un număr de 13 provin de la vase din pastă semifină sau grosieră, cu partea inferioară tronconică (fig. 7/j, k). Însă, numeroase tipuri de vase, prezentate în literatura de specialitate ca fiind specifice pentru faza Vidra a culturii Boian, prezintă această caracteristică⁵. Bazele ce provin de la vase din pastă fină, două la număr (fig. 6/k, l), este posibil să fi aparținut unor pahare înalte. Această ipoteză se bazează pe caracteristicile acestora, mai precis pe pereții subțiri și unghiul pereților inferiori față de orizontală (de 56°, respectiv 62°). Din păcate, în România, doar D. Berciu și E. Comșa au încercat o descriere sistematică a ceramicii fazei Vidra a culturii Boian. Împărțirea în trei mari categorii este asemănătoare pentru ambii autori, aceasta fiind realizată exclusiv pe baza unor criterii funcționale⁶ sau/și tipologice⁷, celelalte caracteristici fiind amintite la modul general sau doar acolo unde autorii le-au dat o anumită importanță. Formele identificate sunt descrise sub aspectul asemănărilor cu forme contemporane (D. Berciu 1961, p. 390-391) sau folosind descrieri geometrice detaliate (E. Comșa 1974, p. 108-112).

În cazul lotului ceramic provenit din C3/2012 s-a reușit identificarea unui număr redus de forme ceramice, toate regăsindu-se și în lucrările celor doi autori amintiți anterior, sub diferite descrieri. Acestea au însă un caracter subiectiv și nu prezintă aceeași serie repetitivă de elemente caracteristice, elemente care să poată delimita o tipologie universal aplicabilă. Datorită acestui aspect am fost nevoiți să coroborăm informațiile din literatura de specialitate, cu cele extrase din analiza particulară a lotului nostru ceramic, în vederea unei redefiniri a tipologiei formelor ceramice posibile. Astfel, s-a considerat că descrierea formei în termeni geometrici, raportarea la tipurile de pastă caracteristice, precum și specificarea tipului decorativ, sunt, de cele mai multe ori, suficiente pentru a observa recurențe în modul oamenilor preistorici de a realiza ceramica (tab. 3). În acest sens, tipurile ceramice propuse sunt următoarele:

Tipul I. Vase de dimensiuni mici de formă tronconică simplă. Acest tip este reprezentat prin trei exemplare în lotul ceramic analizat și este caracteristic pentru tipurile de pastă fină și semifină (tab. 3). Singurul profil întreg din lotul amintit aparține acestei categorii. Confectionat din pastă fină, are baza dreaptă, pereții scunzi, buza rotunjită și nu prezintă nici un tip de decor (fig. 6/b). Un fragment dintr-un vas tronconic din pastă semifină prezintă un slip fin la exterior în care au fost trasate linii incizate oblic și orizontal, iar sub buză a fost realizat un șir de triunghiuri în tehnica impresiunilor (fig. 6/d).

Tipul II. Vase cu corp tronconic și gât scurt cilindric. Întâlnite sub denumirea clasică de „castroane” sau „castronașe” în funcție de dimensiunile acestora (E. Comșa 1974, p. 109, 113). Au fost confectionate din pastă fină sau semifină (tab. 3) și au ca element decorativ caracteristic canelurile dispuse orizontal și paralel pe suprafața exterioară a gâtului. Un fragment de buză dintr-un vas de acest tip prezintă și două șiruri orizontale de împunsături (fig. 6/c).

⁵ Unghiurile pereților inferiori față de orizontală sunt cuprinse între 35° și 51°, iar gama formelor de vase cu aceste caracteristici este foarte variată (tronconice simple, castroane, vase borcan, boluri etc.) (D. Berciu 1961, p. 390-392; E. Comșa 1974, p. 107-114).

⁶ Autorii amintiți folosesc categorisiri de formă gen „vase de uz comun” (E. Comșa 1974, p. 107-108), expresie ce face trimitere, într-o manieră subiectivă, către modul de utilizare al acestora. În fapt, această expresie definește vasele lucrate grosier sau într-o „tehnică primitivă” (D. Berciu 1961, p. 384, 390).

⁷ Pentru fiecare categorie mare, autorii respectivi definesc formele vaselor și decorul specific. Descrierea decorului este detaliată. Se insistă asupra tehnicilor utilizate și asupra organizării acestora pe suprafața vaselor, în încercarea de a surprinde evoluții, caracteristici și aspecte locale ale ceramicii fazei Vidra (D. Berciu 1961, p. 390-392; E. Comșa 1974, p. 107-114).

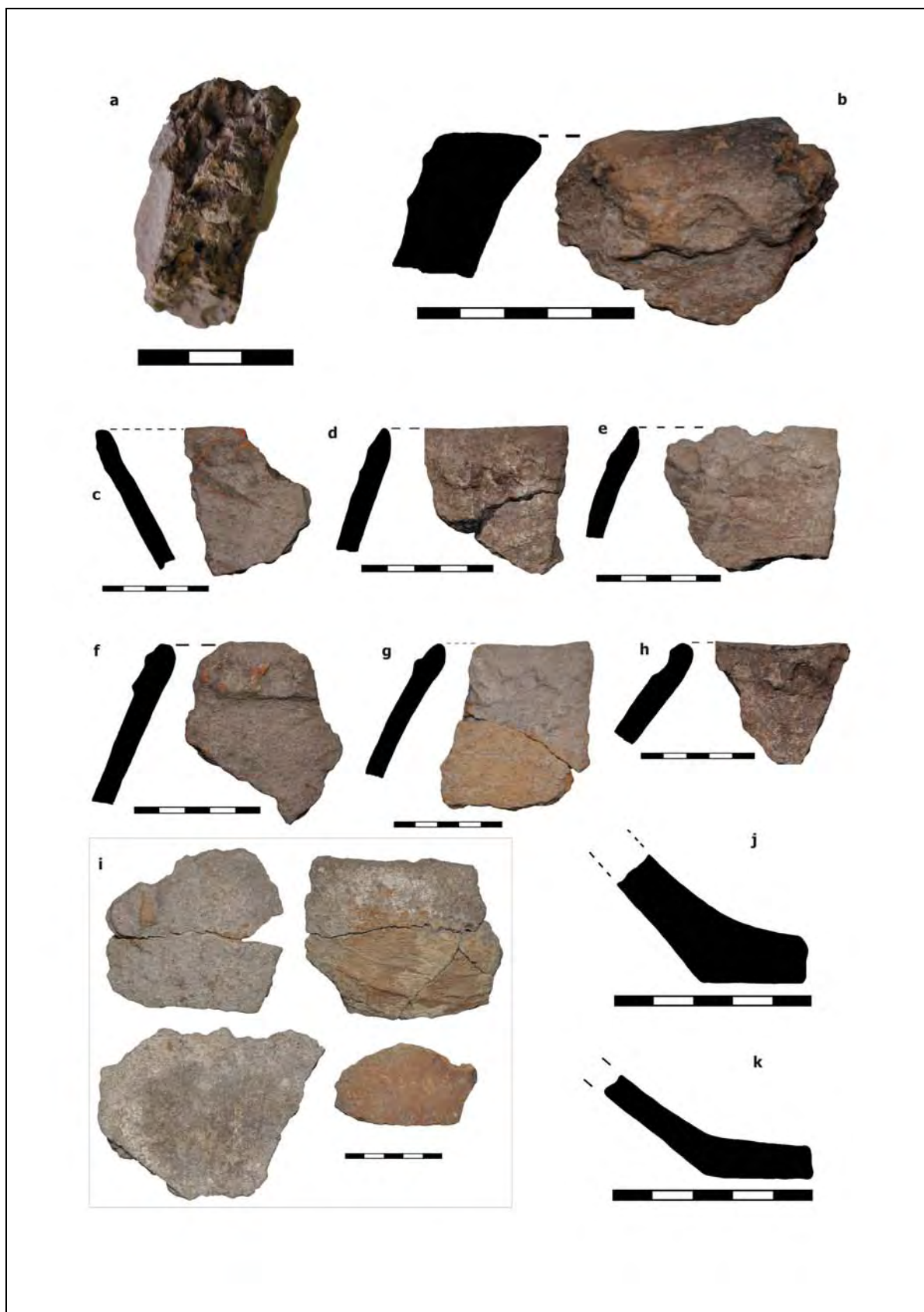

Fig. 7. Fragmente ceramice din complexul C3/2012. Scară în centimetri.
Ceramic fragments from C3/2012 complexe. Scale in centimeters.

Tipul III. Vase cu corp tronconic, gât lung cilindric și zona de legătură puțin bombată spre exterior. Apar în literatură fie sub această descriere (E. Comșa 1974, p. 113), fie sub denumirea generală de „pahare” (D. Berciu 1961, p. 391). Au dimensiuni reduse și sunt caracteristice pentru tipurile de pastă fină și semifină (tab. 3). Toate fragmentele de buză analizate sunt decorate cu caneluri fine dispuse orizontal, vertical sau în „zig-zag”, uneori aceste modele fiind prezente simultan pe același fragment, dar pe părți diferite ale vasului (fig. 6/h, j).

Tipul IV. Vase de formă tronconică, înalte, cu pereții puțin convecși. Mai apar și sub denumirea generală de „oale” sau „borcane” și sunt reprezentative pentru „ceramica de uz comun” din faza Vidra (E. Comșa 1974, p. 107-108). Pasta din care au fost confecționate aceste vase este predominant grosieră (tab. 3). Toate prezintă decor plastic, aplicat sub forma barbotinei organizate în vârci orizontale (fig. 7/i) sau, cel mai frecvent, cu brâu alveolar aplicat sub buză (fig. 7/b-h).

Tipul V. Vase cu corp cilindric. Seria formelor care prezintă această caracteristică este foarte variată și cuprinde vase de dimensiuni medii sau mari (E. Comșa 1974, p. 108-109; D. Berciu 1961, p. 391). Din nefericire, este dificil de stabilit o formă exactă a întregului vas prin raportarea doar la partea superioară. În lotul analizat au fost descoperite doar două fragmente de acest tip (tab. 3); ele sunt confecționate din pastă grosieră și au ca decor specific excizia încrustată cu pastă albă (fig. 8/c).

Pastă	Formă						Decor			
	Tip I	Tip II	Tip III	Tip IV	Tip V	Indet	Plastic	Incizat	Excizat	Pictat
Fină	2	5	7	0	0	25	18	6	0	0
Semifină	1	4	6	2	0	90	6	1	2	0
Grosieră	0	0	0	13	2	121	13	2	17	0
Total	3	9	13	15	2	236	38	9	19	0
Diametru la gură (cm)	12-15	12-23	9-17	19-30	21-32	-				

Tab. 3. Repartizarea statistică a tipurilor de forme și decor identificate în C3/2012.
Statistical distribution of the shape and decoration typology identified in C3/2012.

Toate fragmentele ceramice care nu au păstrat părți din buze ($n = 237$) au fost considerate ca fiind *indeterminabile* ca formă (tab. 3). Însă, o parte dintre ele prezintă elemente decorative relevante pentru analiza noastră și care trebuie menționate. Astfel, un număr de șapte fragmente din pastă fină prezintă decor plastic sub forma canelurilor fine, dispuse orizontal sau în „zig-zag”. Pentru pasta semifină merită amintit un fragment decorat complex, în tehnica exciziei, modelul reprezentat fiind compus din triunghiuri, benzi paralele și oblice, cârlige meandrice, spațiile excizate fiind umplute cu pastă albă (fig. 8/a). Decorul excizat, considerat de altfel elementul definitoriu al fazei Vidra, apare într-o proporție mai mare pe fragmentele din pastă grosieră ($n = 15$). Toate fragmentele au pereți groși, foarte puțin curbați, și provin cel mai probabil de la vase mari cu corp cilindric (D. Berciu 1961, p. 391; E. Comșa 1974, p. 108-109). Spațiile cruțate sunt late, iar suprafețele excizate sunt brăzdate de șanțuri și dungii foarte înguste. Încrustația cu pastă albă este prezentă pe toate fragmentele amintite. Alternanța spațiilor cruțate cu cele excizat-încrustate creează forme geometrice unghiulare, sub forma triunghiului, pătratului, rombului etc. (fig. 8/a-d).

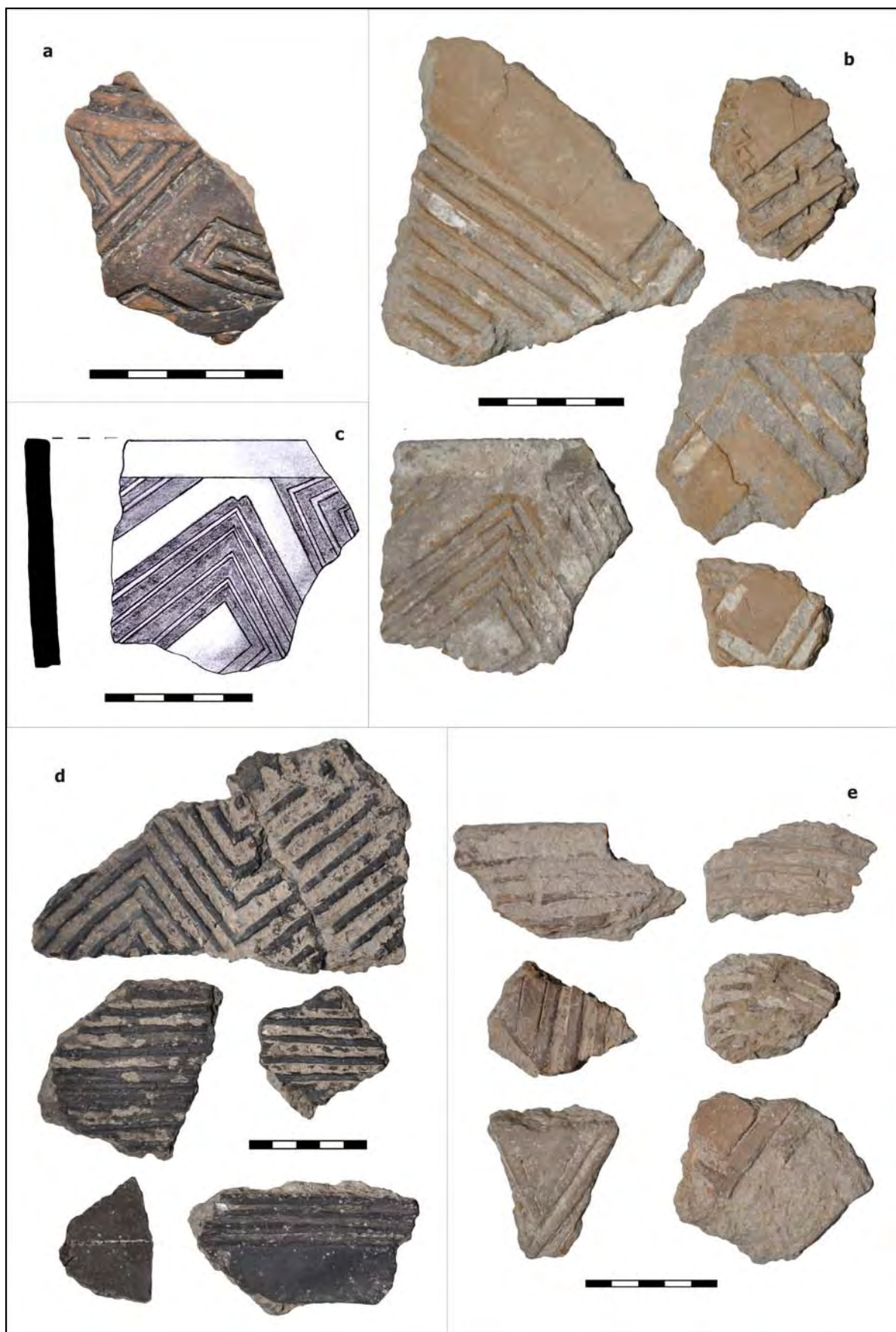

Fig. 8. Fragmente ceramice din complexul C3/2012. Scară în centimetri.
Ceramic fragments from C3/2012 complexe. Scale in centimeters.

* * *

Materialul ceramic descoperit în groapa C3/2012 prezintă toate caracteristicile specifice fazei Vidra a culturii Boian. Deși eșantionul analizat este unul redus ca număr, s-a putut identifica trăsături definitorii în acest sens. În ordinea importanței date de autorii ce au definit caracteristicile ceramicii Vidra, amintim în primul rând elementele decorative. În timp ce decorul plastic nu suferă schimbări considerabile de la o etapă evolutivă la alta, decorul excizat, prin complexitatea lui, este cel mai sensibil la schimbările de idei și generații, deși nu neapărat de populații. O serie de tehnici de realizare și organizare ale decorului excizat, considerate ca fiind caracteristice fazei Vidra (D. Berciu 1961, p. 391-392; E. Comșa 1974, p. 109-111), sunt întâlnite pe fragmentele analizate. Amintim ca tehnici de realizare spațiile largi cruțate și suprafețele excizat-incrustate brăzdate de șanțuri și dungi înguste (fig. 8/b-e), cărligele meandrice (fig. 8/a) și „scărițele” în pătrățele cu triunghiuri înscrise (fig. 8/b). Ca tehnică de organizare considerăm elocvent decorul organizat în „V”-uri cu romb în mijloc (fig. 8/c-d). Formele ceramice identificate își găsesc corespondent în cele descoperite și descrise anterior de autorii amintiți, însă fragmentaritatea ridicată nu ne permite aprofundări comparative. Rezultatele obținute pentru procesul de ardere, tratarea suprafețelor și modul de realizare a vaselor nu pot fi utilizate pentru o încadrare crono-culturală exactă, acestea fiind specifice pentru o perioadă îndelungată a neoliticului și eneoliticului dunărean. În schimb, pasta cu frecvente cioburi pisate din care au fost confecționate fragmentele analizate este considerată un element de diferențiere între fazele Giulești și Vidra ale culturii Boian⁸ (E. Comșa 1974, p. 107).

Privită într-un cadru cultural mai extins, ceramica specifică fazei Vidra descoperită la Sultana-Malu Roșu își găsește corespondent atât la nord, cât și la sud de Dunăre. În zona de sud-est a Munteniei, precum și în vestul Dobrogei au fost descoperite materiale asemănătoare, în special în baza *tell*-urilor (Hârșova, Tangâru, Vidra, Vlădiceasca etc.) (S. Pandrea 2000, p. 40-41; E. Naydenova 2010, p. 79). La sud de Dunăre, echivalentul fazei Vidra este cultura Polyanitsa cu fazele evolutive I, II și III, atestată prin descoperiri mai vechi tot în baza *tell*-urilor (Polyanitsa, Radingrad, Lilyak, Smyadovo, Ovcharovo etc.) (H. Todorova 1995, p. 86). Săpături mai noi, din regiunile Veliko Tarnovo și Shumen, au dus la descoperirea de noi materiale specifice fazelor amintite și în așezări deschise, puse însă în legătură cu locuirea unor *tell*-uri din apropiere (E. Naydenova 2010, p. 73).

◆ Materialele litice

Această categorie de materiale nu este foarte numeroasă, fiind destul de slab reprezentată în cadrul complexului C3/2012, printr-un eșantion de 15 piese (fig. 9, tab. 4).

Din punct de vedere tehnologic, 4 dintre piese sunt din categoria uneltelor obținute prin șlefuire (fig. 9/b, l, n), iar restul ($n=11$) din categoria pieselor cioplite (fig. 9/a, c-j, m).

Din perspectivă tipologică (tab. 4), în categoria pieselor șlefuite, constatăm prezența unui topor plat, neperforat, un topor rotunjit, neperforat (fig. 9/l, n), precum și două piese ce pot fi incluse în clasa râșnițelor (fig. 9/b). În ceea ce privește piesele cioplite, lotul analizat cuprinde numeroase așchii ($n=5$) (fig. 9/a, e, f, g, k), lame ($n=3$) (fig. 9/ h, i, j), nuclee ($n=2$) (fig. 9/m) și un burin pe lamă ($n=1$) (fig. 9/c).

Dimensiunile pieselor se încadrează în limitele specifice perioadei eneolitice (tab. 4), unele dintre piese fiind fragmentare ($n=7$), altele fiind complete ($n=8$).

Analiza petrografică realizată asupra acestui lot (tab. 4), ne indică faptul că materiile prime utilizate pentru realizarea pieselor sunt destul de diverse. Astfel, în cazul obiectelor obținute prin șlefuire, au fost utilizate gresiile ($n=3$) sau calcarele ($n=1$). În cazul pieselor cioplite s-au folosit silicolitul format atât din calcedonie, cât și din cuarț microcristalin și criptocristalin ($n=7$), precum și gresiile ($n=4$). De obicei, această ultimă categorie de materii prime este mai puțin utilizată de către comunitățile preistorice în confecționarea de unelte cioplite, acestea constituind un element inedit și interesant în inventarul complexului C3/2012.

⁸ Pentru toate etapele evolutive ale fazei Giulești (Greaca, Aldeni, Feldioara), E. Comșa identifică pleava ca fiind principalul tip de degresant utilizat în pregătirea pastei pentru ceramică (E. Comșa 1974, p. 97-106).

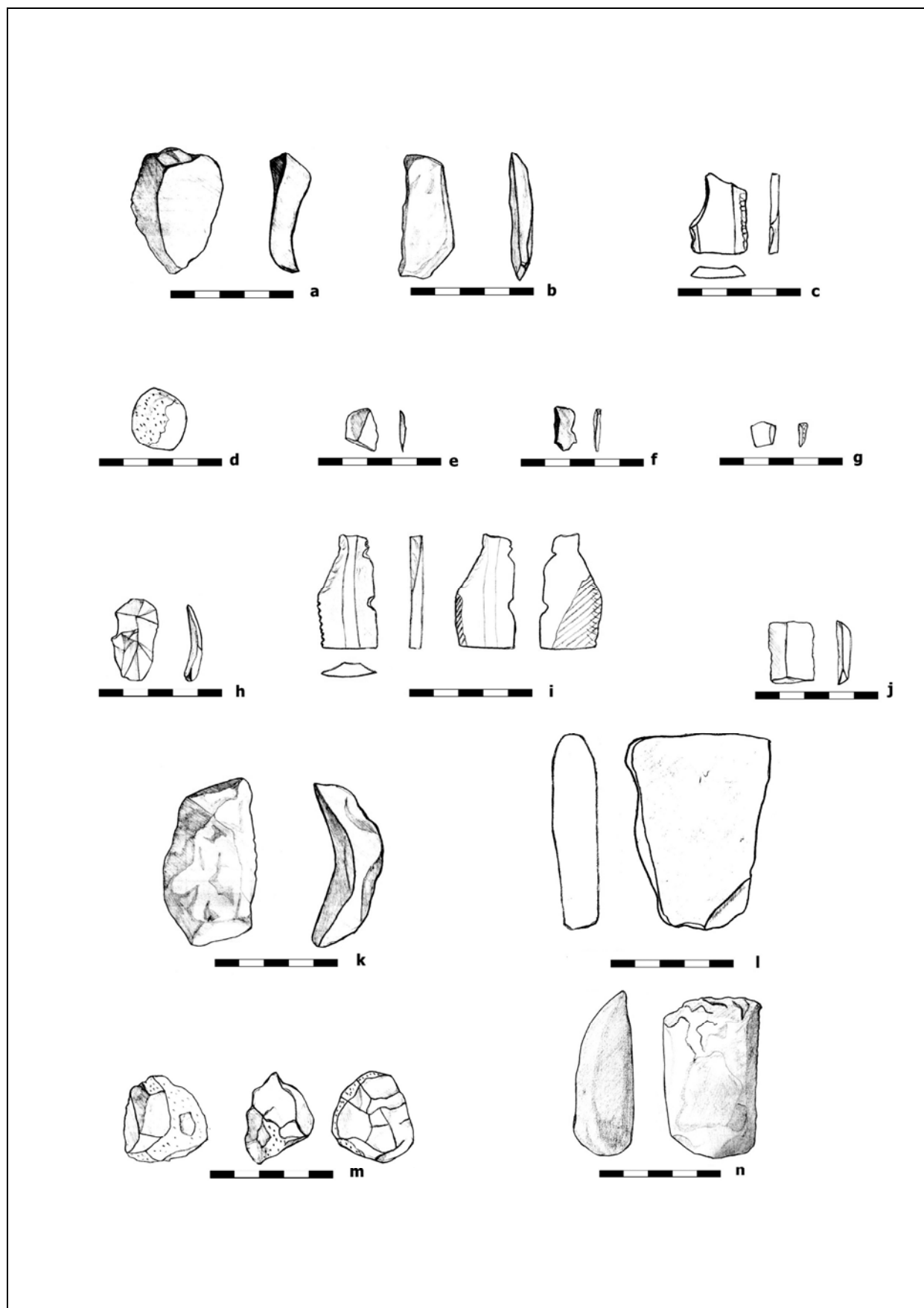

Fig. 9. Materialul litic din complexul C3/2012. Scară în centimetri.
The lithic materials from C3/2012 complexe. Scale in centimeters.

Nr. Crt	Tip	Dimensiuni (cm)			Greutate (g)	Culoare ⁹	Materie primă
		L	I	gr			
1	topor	6,6	3,6-3,8	0,5-2,3	100	7,5YR-7/3	calcar micritic laminat (?)
2	topor	8,0	3,6-5,9	1,4-1,6	121	N8	gresie cu structură izotropă, alcătuită din claste poliminerale (cuarț, muscovit, biotit etc.), liate cu ciment carbonatic
3	rășniță	8,2 - 10,2	6,1-8,6	1,8	258	N8	gresie micacee (cu muscovit) cu ciment carbonatic
4	rășniță	4,9	1,6-2,0	0,8	100	5YR-4/4	gresie roșie, alcătuită din siliciclaste, predominant cuarțoase și ciment silicios
5	burin pe lamă	3,1	1,5-2,2	0,4	4	10YR-5/4	silicolit format atât din calcedonie cât și din cuarț microcristalin și criptocristalin
6	lamă	2,4	1,7	0,5	3	10YR-5/4	
7	lamă	4,6	10,5-23,5	0,5	6,5	10YR-5/6	
8	lamă	3,3	2,0	0,5	0,3	10YR-6/3	
9	așchie	6,3	3,6	1,7-2,2	5,5	10YR-8/1	gresie fin granulară, alcătuită din claste poliminerale și ciment carbonatic
10	așchie	5,1	2,2-3,5	1,1	18	10YR-8/1	gresie calcaroasă, foarte fin granulară, alcătuită din siliciclaste poliminerale cu diametrul mai mic de 0,5 mm, cimentate de o masă carbonatică
11	așchie	1,5	1,2-1,3	0,2-0,3	0,2	10YR-4/4	silicolit format atât din calcedonie cât și din cuarț microcristalin și criptocristalin
12	așchie	1,5	0,6-0,8	0,2	0,1	10YR-6/4	
13	așchie	1,0	1,0	0,3	0,1	10YR-5/4	
14	nucleu	3,5	3,3-3,4	2,8	37	10YR-5/2	silicolit format atât din calcedonie cât și din cuarț microcristalin și criptocristalin
15	nucleu	5,3	5,0	-	113	-	gresie fin granulară alcătuită din claste poliminerale, cu diametrul mai mic de 0,8 mm, cimentate cu calcit

Tab. 4. Materialul litic din complexul C3/2012.
The lithic material from C3/2012 complexe.

◆ Alte materiale

Pe lângă categoriile prezentate anterior, în umplutura complexului C3/2012 (u.s. T1139) s-au descoperit și alte materiale arheologice.

Cele mai numeroase sunt fragmentele de chirpici ars, cu o masă de 5386 g. Fragmentele prezentau dimensiuni variabile, cel mai mare fragment fiind de 12 x 8 x 4,5 cm, iar cele mai mici având dimensiuni milimetrice. Toate fragmentele prezintă pleavă în compoziție și sunt arse la roșu-cărămiziu. Interesant este faptul că unele dintre ele păstrează amprente de nuiete cu diametrul maxim de 3 cm. Deși, pe suprafețele fragmentelor nu au fost observate urme de fățuială sau lipituri succesive, cel mai probabil ele provin de la pereți construiți în sistem paiantă. Printre fragmentele de chirpici ars a fost descoperită și o plăcuță de vatră din lut fin arsă la roșu.

Tot din interiorul complexului C3/2012 provine și o „bilă” de lut ars, de culoare cărămiziu pal, de formă neregulată, dar cu suprafețele moderat rotunjite. Dimensiunile acestei piese sunt de 5,4 x 4,5 cm, iar greutatea este de 92 g. Nu cunoaștem analogii pentru această piesă.

În această categorie intră și o piatră de râu, de formă rotundă, cu dimensiuni de 2,5 x 2,4 cm și greutate de 14 g, ce prezintă pe una dintre fețe o depunere carbonatică. Din punct de vedere

⁹ Coduri atribuite conform Munsell Soil Color Chart 2009.

funcțional, această piatră de râu, cu toate că nu prezintă urme de prelucrare, putea fi folosită la diverse operațiuni de șlefuire sau lustruire.

La toate acestea se mai adaugă un calcar de culoare alb-gălbuie și o gresie slab stratificată, fără urme de prelucrare.

◆ Oase umane

Interesant este faptul că în complexul C3/2012 au fost identificate și două resturi osteologice umane, ce nu provin de la indivizii din mormintele (M54, M64, M66) care au relații stratigrafice de anterioritate/posterioritate cu groapa în discuție.

Primul element determinat este un incisiv medial, probabil inferior (acesta prezintă o spărtură coronală ce nu permite o determinare exactă), ce a aparținut unui individ adult. Al doilea fragment osteologic uman constă într-un fragment de diafiză femurală stânga, din extremitatea proximală (L = 93 mm, G = 30,9 g), ce a aparținut unui individ din categoria *Infans* (fig. 10). Din perspectivă tafonomică, acesta prezintă un orificiu pe parte interioară, cu dimensiuni de 5,9 x 4,5 mm, datorat cel mai probabil acțiunii fenomenelor post-depoziționale.

Fig. 10. Femurul uman din complexul C3/2012.
The human femur from C3/2012 complex.

◆ Resturile faunistice

Lotul faunistic provenit din complexul C3/2012 este alcătuit din 158 de resturi osteologice. Datorită unor condiții obiective, fragmentele faunistice au fost recoltate în mod direct, fără cernerea sedimentului arheologic, activitate ce prezintă o serie de avantaje și dezavantaje (D. Popovici *et alii* 2002, p. 55-56).

Resturile faunistice care nu sunt foarte numeroase, aparțin moluștelor (clasa Mollusca) și mamiferelor (clasa Mammalia) (tab. 5). Preponderente sunt resturile de mamifere cu 101 resturi (63,9%).

Moluștele sunt prezente în cadrul spectrului faunistic cu 57 de resturi (36,1%) care aparțin genului *Unio* sp. (scoica de râu).

Dintre cele 101 resturi de mamifere au fost determinate specific doar 49 de resturi (48,5%). A fost identificat un număr limitat de specii (4), printre care predomină resturile de domestice: vita (*Bos taurus*), ovicaprinele (*Ovis/Capra*) și câinele (*Canis familiaris*). În material a fost descoperit un singur fragment de mamifer sălbatic și anume de cal (*Equus ferus*).

Specia	NR	%	G	%
<i>Bos taurus</i>	31	63,3	2180	90,2
<i>Ovis aries/Capra hircus</i>	14	28,6	139	5,8
<i>Canis familiaris</i>	2	4,1	2	0,1
<i>Bos sp.</i>	1	2,0	37	1,5
<i>Equus ferus</i>	1	2,0	58	2,4
Total fragmente determinate	49	100,0	2416	100,0
Total fragmente indeterminate	52		241	
Total mamifere	101	63,9	2657	97,9
<i>Unio sp.</i>	57	36,1	57	2,1
Total faună	158	100,0	2714	100,0

Tab. 5. Repartiția numerică și procentuală a resturilor faunistice descoperite în C3/2012 (NR – număr de resturi și G – greutate).
Numerical and percentage distribution of faunal remains discovered in C3/2012 (NR – number of remains and G – weight).

Repartiția resturilor de mamifere pe elemente anatomice ne arată o distribuție normală, toate regiunile scheletice (cap, coloană vertebrală, membre și extremități) fiind reprezentate, lucru care se observă mai ales în cazul bovinelor care au cea mai mare pondere (tab. 6).

Vita domestică (*Bos taurus*) este atestată prin 31 de resturi care provin de la cel puțin doi indivizi: un subadult identificat pe baza unui radius și un adult de 4-6 ani determinat pe baza uzurii dentare. Descoperirea unui metatarsian întreg ne-a permis estimarea taliei animalului subadult/adult la 133,8 cm (indice Matolcsi; tab. 7), animalul fiind unul castrat (fig. 11). Această valoare a înălțimii la greabăn este apropiată de cea calculată la Vlădiceasca (nivelul Boian Vidra) cu o medie de 135 cm pentru caștrați ($n = 2$) (A. Bălășescu, V. Radu 2004).

Element anatomic	Taxon				
	<i>Bos taurus</i>	<i>Ovis/Capra</i>	<i>Canis familiaris</i>	<i>Bos sp.</i>	<i>Equus ferus</i>
Dentes sup.		2			
Mandibula	1				
Dentes inf.	1	1			
Epistropheus et Vert. cv.	2	2			
Vert. thor.	1	1			
Vert. lumb.	2				
Costae	5				
Humerus	1	1			
Radius	2	1	2	1	
Ulna	1				
Carpalia	1				
Pelvis	1	1			1
Femur	3	1			
Tibia		1			
Talus	1				
Tarsalia	2				
Metatarsus	1	1			
Metapodalia		2			
Phalanx 1	2				
Phalanx 2	2				
Total	31	14	2	1	1

Tab. 6. Repartiția resturilor de mamifere pe elemente anatomice.
Distribution of faunal remains on anatomical elements.

Prezența unor indivizi castrați de *Bos taurus*, determinați pe baza studiului metapodiilor a fost pusă în evidență în România meridională în mai multe culturi neo-eneolitice: Vinča (Parța I și II, Foeni, Sănandrei), Boian (Ciulnița și Vlădiceasca), Gumelnița (Vlădiceasca) și Cernavodă I (stațiunea eponimă) (A. Bălășescu et alii 2005). Astfel de bovine castrate s-au mai identificat și în așezarea vinčiană de la Zău de Câmpie, dar și la Divostin (S. Bököny 1988) și Obre II (S. Bököny 1977). Descoperirea de animale castrate demonstrează că această tehnică era cunoscută populațiilor preistorice încă din perioada neolitică. Este dificil de estimat, în acest stadiu al cercetării, dacă această operațiune (castrarea) se efectua în scopul obținerii de animale mai docile care să se preteze la diferite munci sau aceasta era făcută doar în scopul de a avea animale mai grase cu un surplus de carne mai mare după vârsta de 2 ani.

Metatarsian	milimetri
GL	234
Bp	49
Dp	49,2
SD	29,1
DD	27,4
Bd	59
Dd	33,1
I2	20,94
I3	12,44
I4	25,21
Talie (indice Matolcsi)	1338,48

Tab 7. Dimensiunile biometrice ale metatarsianului de *Bos taurus* din C3/2012.
Biometric dimensions of *Bos taurus* metatarsus from C3/2012.

Fig. 11. Metatarsian de *Bos taurus* descoperit în complexul C3/2012:
față dorsală – stânga; față plantară – dreapta.
The *Bos taurus* metatarsus from C3/2012 complexe:
dorsal view – left; plantar view – right.

Ovicaprinele (*Ovis aries/Capra hircus*) sunt reprezentate doar prin 14 resturi care provin de la cel puțin doi indivizi: unul de 1-2 ani (după dentiție) și unul de circa 3 ani (după un femur în curs de epifizare proximal).

Căinele (*Canis familiaris*) este prezent prin două resturi de radius care provin de la un singur exemplar de vârstă relativ mică, sub 1,5 ani (epifiză distală neepifizată).

Calul sălbatic (*Equus ferus*) este reprezentat printr-un rest de ischion ce provine de la un animal subadult/adult.

Printre resturile studiate s-a identificat și un rest diafizar de bovideu de dimensiuni masive care este posibil să aparțină bourului (*Bos primigenius*), dar având în vedere vârsta sa juvenilă este dificil de încadrat din punct de vedere taxonomic și de aceea am preferat să-l includem la rubrica *Bos* sp.

Lotul de faună studiat este redus numeric (doar 158 de resturi) dar el ne permite să ne facem o idee asupra exploatării resurselor animale de către comunitatea umană care a locuit în aceste zone. Astfel ponderea relativ crescută a resturilor de bivalve sugerează că activitatea de cules a acestor animale juca un rol relativ important în timpul sezonului cald, când acestea sunt ușor de găsit și de recoltat pe malul râului Mostiștea, cu precădere în perioadele secetoase.

Piese osteologice fragmentare de mamifere descoperite ne arată o predominare a animalelor domestice, în principal bovine și ovicaprine care erau exploatate ca furnizoare de carne și lapte. La categoria animalelor domestice se mai adaugă prezența câinelui, dar remarcăm absența porcului.

Vânatul este reprezentat doar de calul sălbatic, care este un mamifer de talie mare ce aducea o cantitate relativ importantă de carne, dar și alte produse: piei, oase etc. Ponderea sa redusă în cadrul spectrului faunistic ne demonstrează că vânătoarea este o activitate secundară de suplimentare a resurselor carnat.

* * *

Alte așezări Boian Vidra care au beneficiat de studii arheozoologice sunt: Bogata (O. Necrasov, S. Haimovici 1959), Vărăști (A. Bolomey 1966) și Vlădiceasca (A. Bălășescu, M. Udrescu 2005), toate situate pe teritoriul județului Călărași. Numărul de stațiuni Boian Vidra este limitat și de aceea este dificil să comparăm loturi de faună care au între 100 și 200 de resturi faunistice (Bogata și Sultana-*Malu Roșu*), cu unul care are circa 400 (Vărăști) sau peste 3000 de fragmente (Vlădiceasca).

Remarcăm faptul că în așezările de la Vărăști, Bogata și Sultana-*Malu Roșu* resturile de moluște și pești (resurse acavatic) au o pondere relativ importantă. Acestea pot atinge valori de 27,5% la Vărăști (din 366 de fragmente), de 36% la Sultana-*Malu Roșu* (din 158) sau chiar 70% la Bogata (din 109). La polul opus se găsește situl de la Vlădiceasca care are doar 0,02% (din 3236 resturi).

Comunitățile Boian Vidra se ocupau în principal cu creșterea animalelor și în special a bovinelor (peste 50% din numărul total de resturi determinate) care sunt urmate la mare distanță de către ovicaprine. Suinele domestice sunt absente la Bogata și Sultana-*Malu Roșu*, dar prezente în număr redus la Vlădiceasca (3%) și Vărăști (10%).

În ceea ce privește vânatul, acesta are o pondere redusă (sub 10%) în majoritatea așezărilor studiate. Astfel s-au identificat doar un taxon la Sultana-*Malu Roșu* (cal sălbatic), doi taxoni la Bogata (vulpe și iepure de câmp), patru la Vărăști (cal sălbatic, mistreț, căprior și bour). Excepție face situl de la Vlădiceasca unde s-au identificat zece specii: lup, vulpe, bursuc, cal sălbatic, mistreț, cerb, căprior, bour, castor și iepure de câmp și ale căror resturi ating peste 13% din ponderea mamiferelor.

După cum se observă situațiile întâlnite în diferitele situri Boian Vidra sunt extrem de variate, ele fiind influențate cu siguranță de strategiile de exploatare a resurselor animale de către aceste comunități la care se mai adaugă în prezent, tehnicile de săpătură, de prelevare, precum și metodologia arheozoologică aplicată.

◆ **Discuții și concluzii**

În necropola de la Sultana-*Malu Roșu*, pe lângă complexele funerare propriu-zise, au fost descoperite și o serie de gropi contemporane cu mormintele, ce pot fi atribuite pe baza inventarului și a relațiilor stratigrafice secvenței eneolitice (C. Lazăr *et alii* 2009, 2012). Asemenea complexe s-au descoperit și în alte cimitire eneolitice din Bulgaria (Viniča) sau România (Măriuța-*La Movilă*), ele fiind interpretate ca „gropi de jertfe” (A. Radunčeva 1976), în directă relație cu anumite etape ale

ceremonialului funerar sau a ritualurilor comemorative (C. Lazăr *et alii* 2009, 2011).

După cum arătam și la începutul acestui studiu, groapa notată C3/2012 reprezintă un caz aparte în cadrul complexelor eneolitice cercetate până în prezent în necropola de la Sultana-*Malu Roșu*. Aceasta se datorează, în principal, relațiilor stratigrafice de anterioritate/posterioritate pe care acest complex le implică (fig. 5), ele constituindu-se în elemente suport la definirea secvențelor de utilizare a spațiului funerar, atât din perspectivă crono-culturală, cât și comportamentală. Pe de altă parte, C3/2012 se deosebește de alte gropi eneolitice, cercetate în cadrul necropolei, în principal datorită dimensiunilor sale mari.

Din perspectivă interpretativă, acest fapt ridică unele probleme. Situația se datorează, în principal, dimensiunilor complexului C3/2012, neobișnuite comparativ cu celelalte gropi cercetate în perimetrul necropolei (de exemplu C6/2007 sau C1/2009), puse în relație cu complexele funerare și diverse etape ale ceremonialului funerar sau comemorativ (C. Lazăr *et alii* 2009, p. 170-171). De asemenea, în cazul respectivelor gropi, puținele materiale arheologice recoltate se aflau în baza complexelor, situație ce nu poate fi aplicată în cazul lui C3/2012. Aici, majoritatea pieselor arheologice au fost prelevate din umplutura gropii (u.s. T1139). De asemenea, prezența unei singure unități stratigrafice (u.s. T1139), precum și caracterul unitar al acesteia, indică existența unui singur moment de umplere, cel mai probabil la foarte scurt timp după săpare. Acest fapt este demonstrat și de absența la bază, a unui nivel sedimentar fin, cu structura lamelară, care să ateste fenomenul de băltire a apei acumulate în urma precipitațiilor sau a unor elemente sedimentare care să dovedească prăbușirea marginilor gropii în interior.

În altă ordine de idei, dimensiunile complexului C3/2012 ar putea pleda în favoarea unei locuințe de tip bordei. Dar, această ipoteză nu poate fi susținută în lipsa unei amenajări de tip podea în bază, a unor elemente de construcție (gropi de pari) sau a unei structuri de combustie. De asemenea, absența unui nivel ocupațional la bază, sub forma unui sediment fin, datorat utilizării respectivei structurii, care ar fi putut măcar să pledeze pentru un caracter sezonier al acestei structuri, confirmă aserțiunea anterioară. De altfel, trebuie menționat că, până în prezent, din punct de vedere stratigrafic, în perimetrul necropolei de la Sultana-*Malu Roșu*, nu a fost identificată o unitate stratigrafică distinctă, care să indice existența unui nivel ocupațional, conform accepțiunii clasice a termenului (*nivel cultural*), care să marcheze o eventuală locuire în zonă. Această observație reprezintă un alt element edificator, care, alături de celelalte date prezentate anterior, nu face viabilă ipoteza de lucru propusă.

Totodată, plecând de la dimensiunile lui C3/2012, s-ar putea considera că respectiva groapă ar avea o funcție practică, legată de anumite necesități ale comunităților preistorice din zonă (de exemplu extragerea lutului). Nici această ipoteză nu poate fi susținută, mai ales datorită morfologiei pereților și bazei gropii în discuție, dar și datorită caracteristicilor sedimentare ale umpluturii.

Revenind la diversele categorii de materiale descoperite în această groapă, datele rezultate par a indica o altă interpretare. Astfel, resturile faunistice descoperite în C3/2012 prezintă toate caracteristicile unor deșeuri menajere: o puternică fragmentare, urme de tăiere grosiere (de dezarticulare), urme de dinți – de carnivore în special (posibil și de suine) și foarte rar de rozătoare. Același lucru poate fi extrapolat și în ceea ce privește materialul ceramic, reprezentat doar prin fragmente, în majoritatea cazurilor care nu pot fi restaurate, ceea ce ne indică proveniența lor de la mai multe vase. Totodată, 50% dintre materialele litice recoltate din groapă sunt tot fragmentare, iar piesele complete, de cele mai multe ori, din perspectivă tipologică, sunt reprezentate de așchii sau piese al căror proces de fabricare nu a fost finalizat (unul dintre topoare – nr. 2, tab. 4 și fig. 9/I). Și aceste date pledează tot spre un caracter menajer. Așadar, coroborând informațiile legate de cele trei categorii de materiale arheologice majoritare din cadrul complexului C3/2012, se poate creiona ipoteza unei gropi menajere. Însă, nici această ipoteză nu poate fi susținută datorită aspectului cantitativ. Astfel, dacă raportăm cantitatea reprezentată de totalitatea materialelor arheologice recoltate ($15931,2 \text{ g} = 0,015931 \text{ m}^3$), la volumul estimat al gropii ($4,4 \text{ m}^3$), constatăm că acestea reprezintă sub 0,2% din total. În aceste circumstanțe, având în vedere reprezentativitatea extrem de scăzută a materialelor arheologice, considerăm că nu este posibilă interpretarea complexului C3/2012 drept o groapă menajeră.

Cu toate acestea, ipoteza caracterului menajer al umpluturii, postulată strict pe analiza diverselor categorii de materiale arheologice, pare a avea ponderea cea mai mare. În mod cert, indivizii ce au realizat groapa în discuție, în momentul umplerii acesteia, au aruncat și o serie de resturi, constituite din elemente neperisabile. Ipotetic, putem presupune că, pe lângă acestea, au existat și materiale degradabile, cel mai probabil de natură organică (plante, lemn, piei etc.), ce nu s-au conservat. Însă, în absența unor dovezi concrete, care ar fi trebuit, măcar indirect, să marcheze

degradarea respectivelor resturi organice (lentile de cărbune sau de sediment diferențiate cromatic de restul umpluturii), această aserțiune nu este decât una pur speculativă.

Dincolo de aceste discuții, indiferent de caracterul menajer sau nemenajer al materialelor din umplutură, acestea se leagă de un moment cronologic posterior celui de realizare al respectivei gropi. În aceste condiții, apare întrebarea logică: care a fost scopul inițial al acestei gropi de dimensiuni mari? Din păcate, după cum arătam și anterior, nici una dintre ipotezele interpretative care ar fi putut explica acest complex, nu poate fi susținută. Totuși, pe baza datelor înregistrate în teren, a caracteristicilor morfologice ale gropii, dar și a particularității materialelor recoltate din u.s. T1139, considerăm că C3/2012 se apropie mai mult de un complex specific așezărilor, decât de unul specific zonelor funerare. Aparent, în contextul stratigrafiei orizontale și verticale a necropolei, un complex de acest tip nici nu putea fi prezent în acest perimetru. Însă, pe suprafața terasei (46856 m²) pe care se află și necropola eneolitică, au fost semnalate urme de locuiri din aceeași perioadă. Astfel, la marginea de vest a terasei, în punctul *Ghetărie*, este atestată o așezare din faza Vidra a culturii Boian (D. Șerbănescu, G. Trohani 1978). Distanța dintre C3/2012 și această zonă de locuire este de peste 320 m, motiv pentru care avem rezerve în a lega acest complex de așezarea din acel punct. În schimb, la cca. 85 m est de C3/2012, nu departe de *tell*, în anul 2004, într-unul dintre sondajele realizate, au fost surprinse urmele unei locuințe de suprafață¹⁰, atribuită tot fazei Vidra a culturii Boian (R. Andreescu *et alii* 2005). Prezența unei structuri de locuire în zona respectivă poate fi dovada existenței unei eventuale așezări, de care, cel mai probabil, se leagă și complexul C3/2012.

Problema acestei gropi ce a făcut obiectul studiului de față rămâne deschisă, urmând ca cercetările viitoare din cadrul sitului de la Sultana-*Malu Roșu*, să ofere date noi care, poate, vor aduce lămuriri în privința acestui tip complex.

◆ Mulțumiri

Acest studiu a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare exploratorie finanțat de CNCS - UEFISCDI, cod depunere PN-II-ID-PCE-2011-3-1015.

De asemenea, pentru sprijinul acordat pe parcursul redactării acestui studiu dorim să mulțumim următorilor colegi: Anca Luca și Marin Șecleman (Facultatea de Geologie București) pentru determinările petrografice efectuate asupra materialului litic; Gabriel Vasile (MNIR-CNCP) pentru analiza antropologică a oaselor umane din acest complex; Mihai Florea și Ionela Crăciunescu (MNIR) pentru datele topografice; Theodor Ignat pentru prelucrarea unor figuri. Nu în ultimul rând, mulțumim celorlalți membri ai echipei ce au participat la cercetarea acestui complex: Mădălina Voicu, Laura Șendrea, Cristian Caravană și Ciprian Crețu.

¹⁰ Din nefericire, datorită unor cauze obiective, locuința respectivă nu a fost cercetată, ea fiind descoperită într-un sondaj de verificare, cu dimensiuni de 2 x 1 m. Astfel, la -0,90 m a fost identificată o groapă de tip „sac” (groapa nr. 9), care pe baza materialelor ceramice recuperate din umplutură a fost datată în sec. IV p. Chr. Această groapă cobora până la -1,94 m, cotă la care a fost găsită locuința Boian, parțial afectată de respectiva groapă (R. Andreescu *et alii* 2005).

◆ **Bibliografie**

- R. Andreescu, C. Lazăr 2008 Valea Mostiștei. Așezarea gumelnițeană de la Sultana-Malu Roșu, *CA*, XIV-XV, p. 55-76.
- R. Andreescu *et alii* 2005 R. Andreescu, C. Lazăr, V. Oană, P. Mirea, V. Voinea, C. Haită, C. Enăchescu, M. Ungureanu, Sultana, com. Mănăstirea, jud. Călărași, Punct: Malu Roșu, în M.V. Angelescu, I. Oberländer-Târnoveanu, F. Vasilescu (eds.), *CCA*, Campania 2004, cIMeC – Institutul de Memorie Culturală, București, <http://www.cimec.ro/Arheologie/cronicaCA2005/cd/index.htm> (accesat 20.01.2013).
- R. Andreescu *et alii* 2011 R. Andreescu, C. Lazăr, T. Ignat, K. Moldoveanu, The Eneolithic Settlement and Necropolis of Sultana-Malu Roșu (Southern Romania), în Y. Boyadzhiev, S. Tezijska-Ignatova (eds.), *Thrace and its Neighbour Areas in Chalcolithic. Proceedings of the International Symposium in Pazardzhik, Yundola*, 26-30.10.2009, Sofia, p. 129-142.
- R. Andreescu *et alii* 2012 R. Andreescu, C. Lazăr, M. Florea, V. Opriș, M. Voicu, G. Vasile, T. Ignat, V. Parnic, M. Chițonu, Sultana, com. Mănăstirea, jud. Călărași, Punct: Malu Roșu, în M.V. Angelescu (ed.), *CCA*, Campania 2011, Institutul Național al Patrimoniului, București, p. 136.
- R. Barone 1986 *Anatomie compare des mammifères domestiques*, ediția a 3-a, vol. I, Editions Vigot, Paris.
- A. Bălășescu, V. Radu 2004 *Oameni și animale. Strategii și resurse la comunitățile preistorice Hamangia și Boian*, Biblioteca Muzeului Național, Seria Cercetări Pluridisciplinare, 9, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște.
- A. Bălășescu, M. Udrescu 2005 Matériaux osteologiques du site énéolithique (niveau Boian, phase Vidra) de Vladiceasca – Valea Argovei, dep. Călărași, *SP*, 2/2003-2004, p. 115-133.
- A. Bălășescu *et alii* 2005 A. Bălășescu, V. Radu, D. Moise, *Omul și mediul animal între milenii VII-IV î.e.n. la Dunărea de Jos*, Biblioteca Muzeului Național, Seria Cercetări Pluridisciplinare, 11, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște.
- D. Berciu 1961 *Contribuții la problemele neoliticului în România în lumina noilor cercetări*, Editura Academiei Republicii Populare România, București.
- S. Bökönyi 1977 The vertebrata fauna, în M. Gimbutas (ed.), *Obre I and II. Neolithic sites in Bosnia*, Sarajevo, p. 55-154.
- S. Bökönyi 1988 The Neolithic fauna of Divostin, în A. McPherson, D. Srejovic (eds.), *Divostin and the Neolithic of Central Serbia*, Ethnology Monographs, 10, University of Pittsburg, Pittsburg, p. 419-445.
- A. Bolomey 1966 Fauna neolitică din așezarea Boian A de la Vărăști, *SCA*, 3, 1, p. 27-34.
- E. Comșa 1974 *Istoria comunităților culturii Boian*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București.

- A. von den Driesch 1976 A guide to the measurement of animal bones from archaeological sites, Harvard University, *Peabody Museum Bulletin*, 1.
- P. Ducos 1968 L'origine des animaux domestique en Palestine, *Publications de l'Institut de l'Université de Bordeaux*, no. 6, Bordeaux.
- G. Găță 1994 Caracterizarea tehnologică a ceramicii Starčevo-Criș de la Dulceanca, *Analele Banatului*, 3, p. 41-43.
- A. Grant 1982 The use of tooth wear as a guide to the age of domestic ungulates, în C. Wilson, C. Grigson, S. Payne (eds.), *Ageing and Sexing Animal Bones from Archaeological Sites, BAR (BS)*, no. 109, Oxford, p. 91-108.
- C. Haită 2003 *Sedimentologie și micromorfologie. Aplicații în arheologie*, Biblioteca Muzeului Național, Seria Cercetări Pluridisciplinare, 4, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște.
- D. Helmer 2000 Discrimination des genres Ovis et Capra a l'aide des prémolaires inférieures 3 et 4 et interprétation des âges d'abattage: l'exemple de Dikili Tash (Grèce), *Ibex Journal of Mountain Ecology*, 5 – *Anthropozoologica*, 31, p. 29-38.
- T. Ignat *et alii* 2012 T. Ignat, V. Opris, M. Voicu, R. Andreescu, C. Lazăr, Ceramica din locuința nr. 5 de la Sultana 'Malu Roșu'. Analiză primară (I), *BMJT*, 4, p. 71-132.
- C. Lazăr, V. Parnic 2007 Date privind unele descoperiri funerare de la Măriuța-La Movilă, *SP*, 4, p. 135-157.
- C. Lazăr *et alii* 2008 C. Lazăr, R. Andreescu, T. Ignat, M. Florea, C. Astaloș, The Eneolithic cemetery from Sultana-Malu Roșu (Călărași county, Romania), *SP*, 5, p. 131-152.
- C. Lazăr *et alii* 2009 C. Lazăr, R. Andreescu, T. Ignat, M. Florea, A. Bălășescu, New data about the Eneolithic cemetery from Sultana-Malu Roșu (Călărași county, Romania), *SP*, 6, p. 165-199.
- C. Lazăr *et alii* 2011 C. Lazăr, D. Ene, V. Parnic, D.N. Popovici, M. Florea, Ground Penetrating Radar Prospections in Romania. Măriuța-La Movilă Necropolis, A Case Study, *Mediterranean Archaeology and Archaeometry*, 11, 2, p. 79-89.
- C. Lazăr *et alii* 2012 C. Lazăr, M. Voicu, G. Vasile 2012, Traditions, Rules and Exceptions in the Eneolithic Cemetery from Sultana-Malu Roșu (Southeast Romania), în R. Kogălniceanu, R. Curcă, M. Gligor, S. Stratton (eds.), *Homines, Funera, Astra. Proceedings of the International Symposium on Funerary Anthropology, 5-8 June 2011, 1 Decembrie 1918' University (Alba Iulia, Romania)*, *BAR (IS)*, no. 2410, Oxford, p. 107-118.
- E. Naydenova 2010 Actual research status of the Chalcolithic cultures Polyanitsa and Boian, *SP*, 7, p. 71-79.
- O. Necrasov, S. Haimovici 1959 Fauna din complexele Boian de lângă satul Bogata, *MCA*, 5, p. 127-130.

- S. Pandrea 2000 Considerații privitoare la periodizarea culturii Boian, *Istros*, X, p. 35-70.
- S. Payne 1973 Kill-off patterns in sheep and goat: the mandibles from Asvan Kale, *Anatolian Studies*, 23, p. 281-303.
- D. Popovici *et alii* 2002 D. Popovici, A. Bălășescu, C. Haită, V. Radu, A.M.F. Tomescu, I. Tomescu, *Cercetarea arheologică pluridisciplinară. Concepte, metode și tehnici*, Biblioteca Muzeului Național, Seria Cercetări Pluridisciplinare, 3, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște.
- A. Radunčeva 1976 *Vinica - Eneolitno seliste i nekropol*, Razkopki i Prouchvania VI, Bulgarskata Akademiya na Naukite, Sofia.
- O. Rye 1981 *Pottery technology. Principles and reconstruction*, Washington: Taraxacum.
- E. Schmid 1972 *Atlas of Animal Bones*, Elsevier Publishing Company, Amsterdam-London- New York.
- D. Șerbănescu, G Trohani 1978 Cercetările arheologice pe Valea Mostiștea, în V. Vrabie (ed.), *Ilfov. File de Istorie*, București, p. 18-32.
- L. Thissen 2012 Starčevo-Criș pottery from TELEOR 003, S. Romania, *BMJT*, Seria arheologie, 4, p. 5-45.
- H. Todorova 1995 The Neolithic, Eneolithic and Transitional Period în Bulgarian Prehistory, în D.W. Bailey, I. Panayatov (eds.), *Prehistoric Bulgaria*, World Monographs, 22, p. 79-98.